

Muidhond: het verstorende portret van een goed mens die seksueel misbruik pleegt

Kris Vanhoeck

Schilperoord, I. (2015).
Muidhond.
Amsterdam: Podium.

Inleiding

Romans kunnen op verschillende manieren een plek krijgen in een psychotherapeutisch proces. De therapeut kan zijn cliënt een boek aanraden dat hem deugd zal doen. De cliënt kan er troost, opbeuring, een breder perspectief in vinden. Denk aan Thomas Blondeau, die speciaal voor de Vlaamse Boekenbeurs het concept van 'de boekendokter' bedacht: in een nagebouwde doktersspreekkamer gaf hij antwoord op alle vragen en verzuchtingen waarmee een lezer kan worstelen. Voor elke aandoening, van eksterroog tot liefdesverdriet, bestaat een roman die ons lijden kan verzachten (Blondeau & Six, 2014). Romans kunnen ook een meer educatieve waarde hebben. De cliënt kan er direct iets uit leren voor zichzelf, of hij kan het hoofdpersonage volgen en via een omweg iets leren. Ook films komen hiervoor in aanmerking. In het forensisch werk gebruiken we die 'omweg' om een cliënt uit te nodigen over zichzelf na te denken.

Die dubbele functie kunnen romans ook hebben voor therapeuten. Wie neemt er niet eens een spannend boek ter hand om even uit de beladen realiteit te vluchten? Zo las ik onlangs *Geheime kamers* van Jeroen Brouwers. Wat een vaart, wat een spanning: de onnavolgbare capriolen van de diva Daphne en de hormonen van het hoofdpersonage die hem de verdoemenis in jagen. En meteen leert de therapeut iets over een protagonist die weet dat hij het niet moet doen en het toch doet. De lezer kan de 'oerdomme' beslissingen van nabij volgen. Ze zijn (psycho)logisch. Net als bij onze (forensische) cliënten.

Inge Schilperoord schreef ook zo'n boek. We volgen Jonathan, een arme drommel die in het begin van het boek wordt vrijgelaten uit een Nederlandse kliniek. Hij is in beroep 'bij gebrek

aan bewijs' vrijgesproken. In eerste aanleg was Jonathan veroordeeld voor seksueel misbruik van een jong meisje. De details worden niet helemaal duidelijk en de eerste veroordeling kwam er 'woord tegen woord'. Jonathan zat in voorhechtenis, werd in het Pieter Baan Centrum op psychiatrische stoornissen en recidivegevaar onderzocht en belandde zo in een tbs-kliniek. Hij ging in beroep, bleef in de tbs-kliniek en wordt dan alsnog vrijgesproken.

Tbs staat voor terbeschikkingstelling, een maatregel die niet overeenkomt met de Belgische tbs (terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank). De Nederlandse tbs is een verplichte behandeling die door een rechter opgelegd kan worden aan mensen die een zwaar misdrijf pleegden dat hun echter niet (volledig) aangerekend kan worden vanwege een persoonlijkheids- en/of een ernstige psychiatrische stoornis. Daardoor bestaat het gevaar dat ze opnieuw in de fout gaan. In bepaalde gevallen kan de rechter afzien van het opleggen van straf, terwijl toch sprake is van toerekeningsvatbaarheid. De tbs start dan meteen. Gedeeltelijke ontoerekeningsvatbaarheid bestaat niet in België. Het is alles (en er volgt internering) of niets (en er volgt straf). België is al verschillende keren veroordeeld voor zijn onmenselijke opvang van geïnterneerden in 'psychiatrische annexen' van gevangenissen. Vorig jaar nog haalde België de internationale pers met een geïnterneerde die euthanasie aanvraagde op basis van 'ondraaglijk psychisch lijden' door de jarenlange opsluiting zonder behandeling. Ondertussen opende in Gent een nieuwe Forensisch Psychiatrische Kliniek haar deuren, waar met Nederlandse knowhow geïnterneerden gepast behandeld kunnen worden.

Het verhaal

Jonathan (30 jaar) zit op de bus op weg naar huis, waar zijn moeder in een verloederde afbraakwijk op hem wacht. Inge Schilperoord (geboren in 1973) laat Jonathan niet meer los en zoemt met een handcamera van nabij in op zijn gedachten, gevoelens en gedragingen... tot het dramatische einde 215 bladzijden verder. Het wordt snel duidelijk dat Jonathan dan wel vrijgesproken is, maar desondanks met een torenhoog probleem worstelt. De lezer kan zijn interne strijd vanuit een bevoorrechte positie volgen. Aan de ene kant zijn er de voornemens van Jonathan om lichaam en geest niet meer in verzoeking te brengen en zich aan de adviezen en methodieken van de gevangenis- en tbs-psychologen te houden om op het rechte pad te blijven. Aan de andere kant is er een aanwakkerende storm van gevoelens en gedachten over Elke, het tienjarige buurmeisje dat tijdens Jonathans afwezigheid voor Milk, de hond, heeft gezorgd en haar plaatsje opeist.

De titel van het boek, *Muidhond*, verwijst naar een ander zorgdier van Jonathan. Een muidhond is een vis, en 'muid' is een verbastering van modder. Deze karperachtige, ook 'zeelt' genoemd, leeft in poelen en kreken. Vroeger werden aan het slijm van die vis geneeskrachtige eigenschappen toegeschreven en daarom werd hij ook doktersvis genoemd. Schilperoord verwijst hier niet expliciet naar, maar de vis speelt wel een therapeutische rol in het boek. Jonathan vangt zo'n vis en verzorgt hem in het grote aquarium dat in het huis van zijn moeder staat. Ook Elke krijgt belangstelling voor de vis.

Veel gebeurt er niet in het leven van Jonathan en dus ook niet in het boek. Hij kan opnieuw aan het werk in het visverwerkende bedrijfje van vader zaliger. Hij kookt voor zijn zieke moe-

der, die hem op handen draagt en van zijn problemen niet wil weten. Soms kaart hij met haar. Hij wandelt en vist en zorgt voor Milk en Tinca, de koosnaam voor de muidhond. In zijn gevoelshuishouding, daarentegen, gebeurt er des te meer.

Schilperoord gebruikt de forensische kennis die ze als psycholoog heeft. Ze werkt onder andere in het Pieter Baan Centrum en schrijft voor het tijdschrift *Psychologie*. Het Pieter Baan Centrum kent zijns gelijke niet in België. Het is de psychiatrische observatiekliniek van het Ministerie van Justitie die adviezen pro justitia moet uitbrengen. Gedragsdeskundigen onderzoeken er jaarlijks zo'n tweehonderd personen die van ernstige geweldsmisdrijven verdacht worden. Inge Schilperoord heeft er zeker al in menig hoofd van zedendelinquenten en pedofielen kunnen kijken.

Jonathan is geen 'typische' pedofiel, voor zover die al zou bestaan. Hij is niet de typische 'asociale vetzak die in parken rondhangt en alleenstaande moeders aanspreekt', zoals pedofielen in de media worden opgevoerd. Jonathan is een zwakkere 'autistiforme' jongeman, ook al komt dat woord niet voor in het boek.

"Hij kreeg een IQ-score, daarover had de man hem al van alles uitgelegd. Maar hoe ingespannen hij ook had geluisterd, hij was het meeste vergeten. Zijn score was lager dan gemiddeld, dat wist hij nog wel, dat vond hij niet prettig om te horen. Maar er bleken ook dingen te zijn die hij juist heel goed kon, zelfs beter dan de anderen. Netjes werken, ijverig zijn, doorzetten, zich lang concentreren op één onderwerp." (pp. 54-55)

"Volgens de psycholoog was het een 'overlevingsmechanisme' voor hem dat hij zich afzonderde. Zo had hij dat genoemd: een overlevingsmechanisme. Die had iedereen, van die mechanismen, daar was niets ergs aan, dat was normaal. Zelfs goed. En bij hem werd het sneller dan bij andere mensen druk in zijn hoofd. (...) Voor jou, Jonathan, is herhalen belangrijk, veel herhalen. De psycholoog had iets uitgelegd over zijn kortetermijngeheugen. Je bent er heel goed in om details lange tijd te onthouden. Maar om het hele overzicht te krijgen, had hij gezegd, moest hij vaak dingen opnieuw doen. Dat was niet erg." (pp. 85-86)

De behandeling

De auteur gebruikt een heel directe taal, in korte zinnen, die dicht aansluiten bij de leefwereld van de hoofdpersoon. Jonathan krijgt daardoor een menselijk gezicht en als lezer krijg je tegen wil en dank sympathie voor deze gevaarlijke zedendelinquent. Hij wil zich in toom houden, neemt zijn werkboek ter hand op momenten dat hij bang is om opnieuw in de fout gaan. In tijden van maatschappelijke uitsluiting en stigmatisering van zedenplegers en vooral van pedofielen is dat een welkome boodschap. Jonathan komt niet van Pluto of Mars, maar is een mens van vlees en bloed. Het leven en zijn 'gestel' zitten hem niet mee. Hij zorgt voor zijn moeder. Doet zijn best op het werk. Zit in met zijn hond. Maar hij heeft een 'defect'. Waarom zoekt hij dan zelf geen therapeut op?

"Ook al had die tbs hem verschrikkelijk geleden, met de pretherapie met zijn gevangenispsycholoog had hij wel langer door willen gaan. Maar met de vrijspraak was ook die nu komen te vervallen. Hij zou zich alleen nog vrijwillig kunnen melden. Er was een behandelcentrum in de

stad. De psycholoog had hem het telefoonnummer gegeven, maar hij wist nu al dat hij die stap nooit zou durven zetten.” (p. 56)

Wat mag hij verwachten bij een psycholoog? Zal die wel naar hem willen luisteren? Wie wil nu luisteren naar iemand als hij... En natuurlijk is de gedachte ook verleidelijk dat het wel alleen en zonder hulp zal lukken.

“De oefeningen sloegen bij hem zo goed aan, als dit zo doorging, dacht hij, was hij misschien over enkele weken klaar. Hij geloofde niet dat hij zich ooit zo sterk had gevoeld. Misschien moest hij zichzelf weer eens testen. Gewoon bij het meisje in de buurt gaan zitten, hij zag haar steeds op het speelplaatsje.” (pp. 88-89)

Die overmoed, de hoop dat de aandrang wel vanzelf zal weggaan en dat dan tegen beter weten in willen uittesten, het is allemaal heel herkenbaar. Schilperoord is dan ook een meester in het schilderen en typeren van Jonathan als breekbare (zieke) mens, maar de passages over behandeling en ‘oefeningen’ zijn gedateerd. Werkboeken en oefeningen zijn zeker een belangrijke methodiek in de forensische praktijk. Maar Schilperoord stelt het een beetje karikuraal voor. Het is natuurlijk wat bij Jonathan, die zijn tbs-behandeling niet afgemaakt heeft, blijven hangen is.

“Vandaag, donderdag, had hij gewerkt aan wat de psycholoog de vijf belangrijke G’s had genoemd. Dat waren vijf belangrijke factoren die bepaalden welke beslissingen je nam, wat er gebeurde in je leven. In het werkboek stonden ze onder elkaar: gedachten, gevoelens, gebeurtenissen, gedrag en gevolg. (...) Nu moest hij zelf een voorbeeld geven van een gedragsketen. Hij dacht na, vond het moeilijk, kauwde een tijdlang op de achterkant van zijn potlood. Eindelijk schreef hij op: ‘Gedachten: piekeren over mijn moeder; gevoel: spanning; gedrag: fouten maken op mijn werk.’ Het draaide erom dat je moest leren hoe je jezelf gerust kon stellen. Hoe je anders kon denken. Dan werd de keten doorbroken. Hij werkte het voorbeeld verder uit. Vervolgens werkte hij verder tot hij bij elk rijtje alle vijf G’s had ingevuld. Hij sloot af met een lange ontspannings-oefening.” (p. 87)

Recensent Ruud Aret verwoordt het op de website van boekhandel Postscriptum uit Schiedam (<http://postscriptum.nl/boekbesprekingen/ruud/inge-schilperoord-muidhond.html>) treffend als volgt:

“Een vraag die bij mij opborrelde was of psychiaters werkelijk ervan overtuigd zijn dat ontuchtplegers met behulp van een werkboek hun gevoelens kunnen onderdrukken door hen antwoorden op simpele vragen te laten noteren in een schrift. In het geval van Jonathan, een man met duidelijk dwangmatig gedrag, die met zijn achtergrond slechts op vrijwillige basis professionele hulp in kan roepen, loopt dit dramatisch af.”

En Aret besluit:

“Het lezen van *Muidhond* bezorgde mij een dualistisch gevoel. Medelijden met de pedofiel die worstelt en niet boven komt en kwaadheid naar de hulpverleners die het af laten weten. En dat maakt dit boek tot een beklemmend kleinood.”

Daders en slachtoffers

Schilperoord begint het boek met een citaat van Albert Camus: “De mens die vraagt, en de wereld die op een onredelijke wijze zwijgt.” Het kan op een dubbele manier gelezen worden. Jonathan beleeft de wereld wellicht zo. Hij wil wel, hij heeft een vraag diep in zijn binnenste, maar kan ze niet communiceren en blijft verstoken van hulp. Maar Camus zegt misschien ook dat de wereld letterlijk zwijgt, wil zwijgen. Willen we naar Jonathan luisteren? Hebben we hem iets te vertellen?

“De rechter had geoordeeld dat hij misbruik van haar had gemaakt. Maar voor hem was het alsof er iets groots, onmetelijks, iets onuitsprekelijks buiten hem was, dat misbruik van hém had gemaakt. Hij zou dat nooit kunnen uitleggen of goed in woorden vatten. Maar er was iets geweest wat het heel lichte dat hij in zichzelf voelde plotseling had verzwaard, zomaar, buiten hem om, achter zijn rug om. Dit had hij nooit tegen de psycholoog kunnen zeggen, die zou hebben gedacht dat het een goedprater was, of hij ‘externaliseerde’ zoals ze dat noemden, dat hij geen verantwoordelijkheid nam voor zijn daden. Toch was het precies zoals hij het had ervaren. Hoe zou dat niet goed kunnen zijn?” (p. 126)

De behandelende psychologen slaan hier geen goed figuur. Ook en misschien vooral in de forensische praktijk helpen de motivatiebevorderingsprincipes van Miller en Rollnick en in dit geval met name het principe ‘weersta de reparatiereflex’ (‘resist the righting reflex’; Miller & Rollnick, 2012). Het heeft geen zin om Jonathan een slecht gevoel aan te praten door hem te ‘corrigeren’. Het zal hem niet motiveren, noch een herhaling van ongewenst gedrag voorkomen. Om Jonathan echt te kunnen helpen moet hij het gevoel hebben dat hij in staat is om er zelf iets aan te doen.

Het boek laat nadenken over dader- en slachtofferschap. Wat Jonathan ook probeert, hij lijkt machteloos tegenover de aantrekking. Het stereotiepe beeld van de planmatige pedofiel die een uitgekiend web rond zijn slachtoffers weeft, wordt bijgesteld. We leven mee met een Jonathan die geen controle heeft. Hij kán niet anders. Jonathan doet zijn best, en hij werkt hard, zoals zijn gevangenispsycholoog zegt. Hafkenscheid (2005) schreef ook over de snoei-harde lijn die we zo graag trekken tussen dader en slachtoffer. Maar de realiteit is complexer. Volgens Hafkenscheid ligt het probleem vooral bij de psychotherapeut. Die heeft de neiging zichzelf te beschermen tegen de noodzaak zich ook met dadergedrag in te laten, met als resultaat dat daderschap in de reguliere hulpverlening ‘weggepoetst’ wordt. *Muidhond* kun je lezen als het kwetsbare portret van een goed mens met schadelijk gedrag – en dat doet dieper nadenken dan het portret van een onmens.

Conclusie

Zelf werk ik op een ambulante centrum voor preventie, begeleiding en behandeling van seksueel grensoverschrijdend gedrag (I.T.E.R. – Brussel). Ik liet enkele cliënt-plegers het boek lezen. Zij halen er vooral de worsteling uit tussen de beste voornemens om het niet meer te doen en de aandrang die ongewenst de kop kan opsteken. Jonathan probeert enkele coping-technieken uit, de ene al betrouwbaarder dan de andere.

“Warm bloed suisde in zijn oren; tevergeefs probeerde hij het geroffel van zijn hart te negeren. Hij moest alleen zijn, boven, dacht hij, dan kon hij zijn oefeningen doen. Zo leerde hij ermee om te gaan, met zijn gedrag, dat hij kon afleren. Ik ben niet slecht, dacht hij, het zijn de daden die ik leer beheersen.” (p. 72)

“Al die keren dat hij haar buiten had willen zoeken, had hij zijn gedachten weten om te buigen. Zich vermand, zich aan zijn werkboek gezet, en zichzelf onderwezen hoe hij straks, wanneer hij haar zag, alles zelf zou blijven bepalen. En nu stak hij zijn hand al uit om haar de kam te geven. Dat was niet de afspraak, Jonathan, zei hij bij zichzelf en hij trok zijn hand terug. Ik hoef niet alles te doen wat zij vraagt. Je eigen grenzen trekken, had de psycholoog hem uitgelegd, dat was belangrijk. Dan zou het allemaal lang niet zo snel overkoken.” (p. 94)

Of heel expliciet het ‘gevoelsurfen’:

“Niet zo kijken, dacht hij, niet zo naar mij kijken. En tegen zichzelf: denk niet zo. Niet blijven hangen in je gedachten. ‘Gedachten komen en gaan als in een rivier’, stond in het werkboek, het ging allemaal voorbij.” (p. 96)

Is dit een boek met een therapeutische meerwaarde? Voor het brede publiek zeker wel. Het kan je laten kennismaken met een concrete jongeman voor wie je sympathie kunt hebben en die toch tot de ondenkbaarste seksuele handelingen met kinderen in staat blijkt te zijn. Ook voor cliënten kan het boek een meerwaarde hebben. Ze kunnen op zoek gaan naar herkenningspunten (ook al is Jonathan nogal ‘apart’), en de zoektocht naar een veilige plek in de samenleving en hoe je dat moet aanpakken, spreekt hen aan.

Tot slot, is het boek aan te bevelen voor therapeuten? Jazeker. Alleen al voor het gevoel dat je een ontspannen avond kunt doorbrengen met ‘een pedofiel’ op je schoot... Inge Schilperoord slaagt erin om Jonathan heel dichtbij te brengen. Je kunt je als hulpverlener voorstellen dat de man in de stoel tegenover je plaatsneemt. En wat dan? Hopelijk hebben we dan wat meer in petto dan een werkboek.

Literatuur

Blondeau, T., & Six, R. (2014). *De boekendokter*. Amsterdam/Antwerpen: De Bezige Bij.

Hafkenscheid, A. (2005). Antitherapeutische effecten van het weggepoetste dadergedrag bij slachtoffers. *Slachtofferschap beschermt niet tegen dadergedrag*. *Cogiscope*, 3, 30-39.

Miller, W.R., & Rollnick, S. (2012). *Motivational interviewing: Helping people change*. New York: Guilford Press.

Personalia

Kris Vanhoeck is licentiaat psychologie en coördinator I.T.E.R., ambulant centrum voor preventie, begeleiding en behandeling van seksueel grensoverschrijdend gedrag te Brussel (<http://www.iter-hulp.be>).
E-mail: kris.vanhoeck@iter-hulp.be